

مطبوعات در جامعه اسلامی؛ بایدها و نبایدها

در اصل 175 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: "تأمین آزادی انتشار و بیان، بر طبق موازین اسلامی در رسانه‌های گروهی (رادیو و تلویزیون) ضرورت دارد.

جایگاه مطبوعات در قانون اساسی

در اصل 175 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: "تأمین آزادی انتشار و بیان، بر طبق موازین اسلامی در رسانه‌های گروهی (رادیو و تلویزیون) ضرورت دارد. در اصل 24 همین قانون به عنوان میثاق ملت آورده شده است: "نشریات و مطبوعات در صورتی که محل به قواعد اسلامی و نظام نباشند، آزادند."

با توجه به این گونه اصول قانون اساسی به خوبی روشن می‌شود که در نظام مقدس جمهوری اسلامی اهمیت فراوانی به بحث آزادی مطبوعات داده شده است، اما این آزادی طبق قانون اساسی دو حد و مرز را به خود می‌بخشد؛ بیند نخست آن که فعالیت مطبوعات منافاتی با قواعد و مبانی اسلامی نداشته باشد و از سویی دیگر، محل مبانی و اصول نظام نباشد. اما متأسفانه گاه و بیگاه مشاهده می‌شود؛ نشریاتی که با زیر پا گذاشتن این مسائل، موجب اخلاص در فرهنگ عمومی جامعه می‌شوند، با چاپ مطالب مستهجن و انتشار تصاویر غیر اخلاقی و نازیبا، افکار عموم جامعه، به خصوص جوانان، را به انحراف می‌کشانند.

شکی نیست که انحراف مطبوعات در وهله نخست به انحراف جامعه منجر می‌شود و لذا امر نظارت صحیح و اصولی بر روند مطبوعات و جلوگیری از انتشار آنها در صورت تخلف از شرع و قانون، امری ضروری و بدیهی است.

پیش از پرداختن به بایدها و نبایدهای مطبوعات نخست اشاره‌ای به کارکردهای آن در جامعه اسلامی می‌کنیم.

کارکردهای مطبوعات در جامعه

اصولاً رسانه‌های گروهی به ویژه مطبوعات و جراید با کارکردهای متفاوت، در حوزه‌های مختلف دارای تأثیر می‌باشند که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

1- کارکرد فرهنگی: در تعریف فرهنگ چنین گفته‌اند که فرهنگ، مجموعه‌ای از روش‌ها، آداب و رسوم، ارزش‌ها و رفتارها می‌باشد که در یک جامعه نرمل نقش مهمی ایفا می‌کند. اگر این تعریف از اقتصاد اجتماعی، ساخت سیاسی، علم، دین، تربیت و هنر است که همه این مؤلفه‌ها در ساخت یک جامعه نرمل نقش مهمی ایفا می‌کند. اگر این تعریف از فرهنگ را بپذیریم باید بگوییم مطبوعات و به طور کلی رسانه‌های گروهی چه رسانه‌های شنیداری و دیداری و چه رسانه‌های مکتوب تأثیر به سزایی در جهت دهی به فرهنگ و آداب و رسوم مردمان یک جامعه خواهند داشت که البته میزان این تأثیر از یک جامعه به جامعه دیگر با توجه به زیرساخت‌ها و ویژگی‌های آنها متفاوت است.

امروزی مردم عادی جوامع، بخش عمده‌ی معلومات خود را مرهون اوقاتی هستند که برای تماشا و استماع رسانه‌های صوتی و تصویری و با مطالعه رسانه‌های نوشتاری صرف می‌کنند و این حقیقت آن‌ها را به یک منبع اطلاعاتی تبدیل کرده است. گاه نمود بیشتری می‌یابد که مشاهده می‌کنیم اکثریت کودکان، نوجوانان و جوانان حتی میان سالان کشورمان، معلومات مذهبی و سیاسی خود را نیز بیش‌تر از این رسانه‌ها به خصوص مطبوعات به دلیل فراگیری و تنوع بیشتر آن، می‌گیرند.

2- کارکرد سیاسی: همگان بر این نکته اذعان دارند که امروزه مطبوعات بر جریان قدرت‌های سیاسی کشورها و در امر انتقال آن‌ها، بسیار تأثیرگذار هستند و شاید به همین دلیل هم باشد که عموم قدرت‌های سیاسی در کشورها می‌کوشند دست کم یک یا چند نشریه و روزنامه را که حکم تریبون آرا و نظرات آنها را داشته باشد، برای خودداشته باشند. از این منظر مطبوعات و نشریات آن هم در نوع حزبی آن کارکردی سیاسی پیدا می‌کنند و به ابزاری برای فشارهای سیاسی تبدیل می‌شود. به مدد قدرت تأثیر فوق‌العاده، امروز رسانه‌های جمعی به ویژه مطبوعات می‌توانند جریان‌ات و گرایش‌های سیاسی را برای مخاطبین خود، هدایت و راهبری یا تبیین و تحلیل نمایند.

آنچه مسلم و واضح است آنکه ملموس‌ترین و به تعبیری عینی‌ترین کارکرد رسانه‌های گروهی در جهان معاصر بسته به نوع بافت جمعیتی مخاطب رسانه در این بخش نمودار می‌شود.

تنها با یک نگاه گذرا به تاریخ سیاسی قرن اخیر می‌توان دریافت که بسیاری از منازعات و کشمکش‌های سیاسی در جهان چه در ابعاد داخلی آن و یا ابعاد بین‌المللی، با یاری و یا هدایت و پرچمداری مطبوعات تبدیل به جریان‌ات قوی سیاسی شده و یا تعدیل و حتی خاموش گردیده‌اند.

در جوامع پیشرفته و آزاد، عموماً مطبوعات از آزادی عمل نسبی بهره‌مند هستند که بسیاری دلیل این امر را اعتماد بالای جامعه به آنها می‌دانند. البته نباید از نظر دور داشت که در همین جوامع آزاد و پیشرفته و حتی بهترین نمونه آن یعنی آمریکا که ادعای آزادی آن همه جا را پر کرده است؛ رسانه‌های گروهی و مطبوعات، در حقیقت در دست قدرت سالاران و مجامع صهیونیستی است تا مردم عادی جامعه آمریکا. متأسفانه این امر در بسیاری از کشورهای غربی نیز صادق است.

البته امروزه جامعه‌شناسان و اساتید رشته علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری برای مطبوعات کارکردهای دیگری همچون کارکرد اطلاعاتی و کارکرد تفریحی بر شمرده‌اند که در اینجا مورد بحث و ماست.

حلقه ارتباط میان نخبگان و مردم

با توجه به این‌که کارکردها اصولاً مطبوعات می‌توانند با ارایه برنامه‌ها و مطالب آموزنده و علمی، سطح افکار عمومی را بالا برده و به رشد و ترقی اجتماع کمک نمایند واز آن طرف قضیه قدرت آن را نیز دارند که با محتوای گمراه کننده و ناسالم، مبدل به کانون انتشار فساد و بی‌بند و باری و اعتقادات ناسالم گردند. از سویی دیگر، ما اگر مطبوعات را وسیله‌ای برای ارتباط فرهنگی بدانیم در یک طرف این ارتباط نخبگان جامعه و در طرف دیگر مردم عادی کوچه و بازار قرار می‌گیرند و مطبوعه به طور کلی وسیله‌ای است که آرا و نظرات نخبگان جامعه را که حاکمان هم جزیی از آنها به شمار می‌روند به مردم انتقال داده و نیز انتظارات و خواسته‌های مردم را به قشر نخبه اجتماع منتقل می‌کند.

رسالت مطبوعات در جامعه اسلامی

با توجه به همین دو سویه بودن ارتباط در نشریات، دو رسالت عمده و اساسی برای آنها بر شمرده‌اند؛ الف) هدایت و رشد افکار عمومی ب) مبارزه با انحرافات و جلوگیری از ناهنجاری‌ها. مطبوعات به همان نسبت که وظیفه تنویر افکار عمومی و ارشاد ناآگاهان از اخبار و قضایا دارند به همان نسبت نیز موظف هستند با برنامه ریزی صحیح و ارایه مطالب صحیح و موافق با اخلاق و قانون، از انحرافات که دامن‌گیر اجتماع می‌شود، جلوگیری کنند و از آن بالاتر خود در جهت حذف و محو این

ناهنجاري&ZWNJ;ها گام بردارند.

باید و نیاید‌های مطبوعات از دیدگاه امام(ره):

امام خمینی(ره) در همین باره ضمن تأکید بر اهمیت جایگاه مطبوعات در جامعه می&ZWNJ;فرمایند: "مطبوعات باید مثل معلمینی باشند که مملکت را و جوانان را تربیت کنند".

ایشان همچنین می&ZWNJ;فرمایند: "به طور کلی مطبوعات باید یک بنگاه هدایت باشند یعنی به صورتی که اگر دست مردم بیفتد، مردم هدایت شوند…. مطبوعات باید یک مدرسه سیار باشند تا مردم را از همه مسایل به خصوص مسایل روز آگاه نمایند و به صورتی شایسته از انحرافات جلوگیری کنند".

آن گونه که از بیانات بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی برداشت می&ZWNJ;شود مطبوعات باید عامل هدایت باشند نه عامل ضلالت و گمراهی. به تعبیر دیگر مطبوعات آن&ZWNJ;گاه می&ZWNJ;توانند به معنای واقعی کلمه نقش خود را ایفا کنند که اسباب و زمینه&ZWNJ;های هدایت مردمان را فراهم نموده، راه و رسم درست زیستن، درست گفتن و درست فهمیدن را به آنان بیاموزند. صد البته جای هیچ&ZWNJ;تردیدی نیست که تحقق این اهداف مهم حاصل نمی&ZWNJ;گردد مگر آنکه دولت به مطبوعات به چشم یک دشمن نیندیشد بلکه به آن نیز تا حد توان کمک مالی و معنوی برساند.

عامل وحدت یا اختلاف؟!

مطبوعات می&ZWNJ;توانند در سالی که به فرموده مقام معظم رهبری "سال همبستگی ملی و مشارکت عمومی" نام گرفته است در مسیر تحقق این هدف کلان نظام بکوشند و خود به عاملی در جهت تقویت وحدت ملی و حفظ نظام مبدل شوند. مطبوعات به دلیل آن&ZWNJ;که از جامعه بوده و صاحبان آنها برآمده از جامعه هستند به ویژه در جامعه اسلامی چون در جامعه ما حق ندارند بر خلاف مصالح و منافع ملی گام بردارند و اینجاست که عنصر نظارت صحیح و هوشمندانه بر مطبوعات از سوی حاکمیت بازهم به چشم می&ZWNJ;خورد چرا که اگر این نظارت نباشد به فرموده رهبر فرزانه انقلاب ممکن است مطبوعات کشور، پایگاه دشمن شوند و این مسأله بسیار خطرناک است چرا که مطبوعات معاند، خود را به ظاهر موافق اراده و خواست مردم نشان می&ZWNJ;دهند حال آنکه سر در آخور غرب دارند!!

مطبوعات؛ چشمان همیشه ناظر مردم

یکی از وظایف خطیر مطبوعات که شاید بتوان آن را با ارزش&ZWNJ;ترین و مهم&ZWNJ;ترین وظیفه دانست، نظارت بر امور جامعه و به ویژه جریان قدرت و حاکمیت است.

رسانه&ZWNJ;ها در حقیقت گوش و چشم مردم هستند که همچون آینه حقیقت نما، به بیان مسایل جامعه می&ZWNJ;پردازند و از این طریق می&ZWNJ;توانند خطاها را به حاکمان جامعه گوشزد نمایند.

اصولاً مطبوعات آن گاه می&ZWNJ;توانند از انجام این وظیفه مهم سربلند بیرون بیایند که از سر شفقت بر مردم، بدی&ZWNJ;ها را بر شمرده و بر آنها بخورشد و از سویی دیگر خوبی&ZWNJ;ها را هم اعلام کنند.

در پایان، باید گفت: مطبوعات هم می&ZWNJ;توانند مفید باشند هم مضر؛ هم می&ZWNJ;توانند فرصت باشند هم تهدید، اما حقیقتی که لازم به ذکر است این&ZWNJ;که وجود مطبوعات به دلیل آگاهی بخشی و نشاطی که به جامعه می&ZWNJ;دهد، ضروری است به این شرط که از عنصر نظارت سازنده بر آنها غفلت نشود.

نویسنده: محمد مهدی موسوی

منبع: خبرگزاری فارس